

Skutečnost Krista v umění

Sergej O. Prokofjev

Na tomto místě si musíme ujasnit, co to ve skutečnosti znamená, že na začátku 20. století, po uplynutí první čtvrtiny epochy duše vědomé, bezprostředně z jejích sil mohl být nyní vytvořen jedinečný autentický obraz Krista. Když dnes pozorujeme pozorněji tuto jedinečnou tvář, která se poprvé objevila o Velikonocích roku 1915 na Rudolfem Steinerem vlastnoručně modelované bystě, pak můžeme také pocítit, co tehdy vyjádřil Friedrich Rittelmeyer v následujících slovech: „Pak bylo ale stále jasnější, že si člověk nemůže představit Krista nějak jinak. Ve své posvátné čistotě tato postava Krista daleko přesahuje všechno ostatní.... Nehledej v tom ale příslib: Znovu přijdu a budu u vás bydlet.“ Neboť po pětadevadesáti letech od svého vzniku se zásadně zvýšila její působnost, zejména na pozadí tragických událostí 20. století a ve světle příchodu éterického Krista.

A každý člověk, který v naší době a v době budoucí - podle Rudolfa Steinera ještě nejméně tři tisíce let - měl nebo bude mít tu milost setkat se s éterickým Kristem, může poznat úplný význam tohoto uměleckého díla, protože mu je nyní tato tvář známá z vlastní duchovní zkušenosti. Z toho, co bylo řečeno, ale vyplývá i opak, že když se totiž člověk zabývá meditativně tváří Reprezentanta lidstva, především na zmíněné bystě, pak je to nejlepší příprava pro dnešního člověka na setkání s éterickým Kristem, a dokonce ho k němu může přivést.

Vysvětlení, které dává Rudolf Steiner pro určité asymetrie ve tváři Reprezentanta lidstva, zvláště v oblasti čela, ukazují na éteričnost. Neboť hned, když člověk vystoupí z fyzicko-smyslového světa do duchovně-éterického, prožívá tam všechno asymetricky naplněné životem. V této souvislosti říká Rudolf Steiner nejprve o duchovní postavě nahoře vlevo a pak o tváři Reprezentanta lidstva: „Právě na těchto bytostech si můžete povšimnout, i když je to vyjádřeno jen v náznaku, jak asymetrie, jakmile si toho povšimnete u duchovních postav, musí okamžitě zapůsobit. ...Jakmile člověk ... vstoupí do duchovního světa, působí už éterické tělo zcela jednoznačně asymetricky“ (GA 181, 3. 7. 1918). A pak pokračuje: „Tady [u centrální figury] musela také hlava udělat něco asymetrického.... Jak je ona asymetrie vyjádřena umělecky [jedná se zde především o vytvoření čela], to uvidíte ale teprve na dokončené hlavě centrální figury“ (tamtéž). A v jiné přednášce, kde se pojednává také o asymetrii tváře centrální postavy, poukazuje Rudolf Steiner na to, že ve zvláštním výrazu vnitřního

pohybu tohoto obličej je v určitém vztahu něco, co vyjadřuje spíše éterickou než fyzickou zákonitost: „A to vyjadřuje, že do hlavní postavy musela být vložena větší vnitřní pohyblivost, než jaká může být [jinak] u člověka“ (GA 157,10. 6. 1915).

Jak došlo k tomuto portrétování Krista a obou odpůřících mocností, k tomu řekl Rudolf Steiner v odpovědi na otázku mladého waldorfského učitele Heinze Müllera (1899 - 1968) následující slova. Nejprve hovořil o tom, jak vznikly postavy odpůřících mocností: „Lidstvo současnosti se musí snažit o to, aby si udělalo jasnou představu o odpůřících silách, a tím jim vzalo jejich moc. Proto se také snažil, jak řekl, je vytvořit ve všech jednotlivostech tak přesně, jak to jen bylo možné. A proto usiloval stvořit jejich portréty s co největší podobou. - Protože tato slova zjevně jeho hosta [Heinze Müllera] udivila, pokračoval ještě dál a sdělil, jak přinutil jak Ahrimana, tak i Lucifera, aby mu seděli modelem. U Ahrimana se mu to podařilo teprve po použití oprávněného silného nátlaku, zatímco Lucifer se s touto situací smířil poměrně snadno. Během těchto slov mě naplnil obdiv a myšlenky pokory a úcty před tímto velkým duchem, který směl taková slova vyřknout jen tak mimochodem.“ V této souvislosti zvláště druhá polovina vzpomínky ukazuje zcela jasně na skutečnou výši zasvěcení Rudolfa Steinera. Neboť k citovaným slovům pak ještě dodal, že „Ahrimana držel v křesle tak dlouho, až byl se svou studií zcela hotov. Pak teprve ukončil on [Rudolf Steiner] sezení, ale Ahriman se mu zle pomstil: zničil na západním průčelí Goe- (heana velké červené okno. Bylo tehdy odshora až dolů prasklé.“ Také v přednášce pro členy, i když nezašel do tak vzrušujících detailů, se Rudolf Steiner zmínil o této skutečnosti: „Pokusil jsem se tyto tři postavy - můžeme-li to v tak intimním kruhu takto vyslovit - zobrazit pokud možno co nejvěrněji“ (GA 159, 15. 5. 1915).³¹ Z toho zřetelně vyplývá, že žádný jiný člověk přitom nemohl Rudolfu Steinerovi pomáhat, ani Edith Maryon. Neboť tyto sochařské portréty mohly být vytvořeny jen z bezprostředního duchovního zření, k čemuž byla zapotřebí duchovní síla zasvěcence nejvyššího řádu, aby mohl rozkazovat popsáním způsobem odpůřícím mocnostem.

Ještě vyšší mírou to platí o tváři Krista samotného, jehož malířské (v malbě kupole prvního Goetheana) a plastické zobrazení vytvořil Rudolf Steiner za téměř nepřekonatelných obtíží, a to nejen jako umělec, který je stvořil, ale především jako zřící zasvěcenec. Tyto obtíže, s jakými se setkává zasvěcenec dnes, když chce v duchovním světě pro své umělecké dílo zachytit tvář živoucího Krista, aby ji pak proměnil v imaginaci a vtiskl do hmoty fyzického světa (dřevo, sádra nebo modelovací hmota), popisuje Rudolf Steiner rovněž v rozhovoru s Heinzem Müllerem: „Pak hovořil Rudolf Steiner také o podobnosti svých studií s Kristovou tváří. Když se s ním setkal v duchovním světě, měl nejdříve dojem, že se na něm při každé myšlence, pocitu nebo impulsu vůle velmi překvapivě všechno silně mění. ... A teď, když jeho bytost nezávislá na těle Ježíše z Nazaretu vládne svobodně ve výšinách éteru, probíhá

tato neustálá proměna jeho tváře, dokonce jeho celé postavy o to víc.“ A pak k tomu připojil Rudolf Steiner důležitá slova: „Přesto ale jsou jak plastika, tak i barevné zobrazení Reprezentanta lidstva [myslí se freska v malé kupoli nad místem, kde mělo stát sousoší] vytvořeny tak, aby ho ten, kdo se s ním setká, ihned poznal. Tak tedy i zde může člověk hovořit o jakémsi druhu portrétní podoby.“

Právě v těchto slovech leží klíč k pochopení toho, proč Rudolf Steiner dřevěnou plastiku, i když ji v různých přednáškách během několika let častokrát zmínil, interpretoval vždy jinak. Uvedme zde jen několik zvlášť charakteristických příkladů z mnoha. Tak v roce 1923 v souvislosti s vytvořením kosmické velikonoční imaginace říká, že zasvěcenec si také dnes, ale i v budoucnosti musí před sebe postavit každý rok postavu Reprezentanta lidstva, rovnováhu mezi odpůrci a mocnostmi, a zřít ji přímo v duchovním světě. Konkrétně se o tom vyjádřil následovně, jeho popis byl zdůrazněn velkým barevným obrazem na tabuli, že se jedná o „postavu od hmoty osvobozeného Krista ...“, jak to bylo vytvořeno zde [v Goetheanu] malířsky a plasticky.... A tak se zjevuje mezi Ahrimanem a Luciferem ve své postavě po zmrtvýchvstání před lidský zrak se vracející Kristus jako velikonoční zjevení“ (GA 229,7.10.1923). Ale nejen jak se zjevil na rozhraní věků o velikonočním ránu svým učedníkům, ale současně jako obraz Krista, který „přišel ze svého kosmického bytí v běhu časů“ (tamtéž). A je to zmrtvýchvstalý Kristus, kterého po mystériu na Golgotě může člověk vždy - lze také říci: v jeho věčné přítomnosti - najít v duchovní a uře Země.

Existuje ale i zcela jiné vyjádření Rudolfa Steinera o tváři Reprezentanta lidstva. V jedné své přednášce například říká, že je Kristus v sousoší zobrazen skutečně tak, jak vypadal na rozhraní věků ve staré Palestině. A to je v rozporu s mnohými kanonickými obrazy, na kterých má Kristus vousy. Při přednášce v Bernu, kdy Rudolf Steiner použil i diapozitivy, na to poukazuje následujícími slovy: „Hlava Krista namalovaná mezi Ahrimanem a Luciferem [a týká se to také centrální postavy sousoší].... Vidíte, že se jedná o pokus zobrazit Krista bez vousů. Vousy dostal Kristus na obrazech vlastně až na konci pátého a v šestém století. Samozřejmě že mi to nemusí nikdo věřit, ale toto je Kristus, jak se mi jeví v duchovním zření, a musí být proto zobrazován bez vousů.“

Existují také poznámky Rudolfa Steinera, že sousoší podává také obraz konkrétní scény z pozemského života Ježíše Krista, kterou známe jako pokušení na poušti. V tomto případě se jedná o zobrazení podle Pátého evangelia. Podle obrazů Kroniky Akaša se uskutečnilo toto trojí pokušení tak, že při pokušení na hoře to byl jen sám Lucifer, který přistoupil ke Kristovi, na cimbuří chrámu jednali Lucifer a Ahriman společně. A nakonec při pokušení s proměnou kamenů v chléb působil Ahriman sám. Tomu odpovídá i kompoziční uspořádání odpůrcích mocností na dřevěné plastice: nahoře Lucifer sám padající do propasti; vlevo od centrální figury společně působení

Lucifera a Ahrimana; dole Ahriman sám ve své říši pod zemí, po svém neúspěšném třetím pokusu. Na vztah sousoší k pokušení Krista na poušti poukazuje Rudolf Steiner následovně: loto devět metrů vysoké dřevěné sousoší, kde je zobrazen Reprezentant lidstva jako Kristus v okamžiku pokušení Ahrimanem a Luciferem, má sloužit jako něco, v čem je shrnuto všechno, co žije ve formě a co může být v Goetheanu vyjádření > slovy nebo výtvarně“ (GA 84, 9. 4.1923).38

Na závěr můžeme ještě slovy, kterými Rudolf Steiner své umělecké dílo vztahuje ke křtu v Jordánu, nebo lépe řečeno I okamžiku bezprostředně potom, uvést třetí příklad: „Uprostřed této skupiny stojí postava, možno říci, jako reprezentant nejvyššího lidství, který kdy mohl stát na Zemi. V této postavě nejvyššího lidství ve vývoji Země tedy můžeme vycítit Krista, který prožil tři roky ve vývoji Země v těle Ježíše z Nazaretu“ (GA 159, 18. 5. 1915). A pak hovoří ještě přesněji: „Pro lidstvo bude zvláštním úkolem vytvořit tuto Kristovu postavu, aby na m mohl člověk uvidět, jak tato bytost, o kterou se jedná, sídlila v lidském pozemském těle, jak je ale toto pozemské tělo v každém gestu, v každém výrazu, ve všem, co na něm je, produčeno tím, co si jako Kristus přinesla z duchovních výšin I třicátém roce života do tohoto pozemského těla“ (tamtéž).

Tento moment jako světově historická skutečnost, o které měl přinést své jedinečné svědectví Jan Křtitel, si musíme si představit zcela konkrétně. Do vody řeky jordanu vstupuje člověk -Ježíš z Nazaretu -, kterého znal Jan velmi dobře, a to díky společně strávenému dětství, až do pozdějšího setkání a rozhovorů u esejských. A po křtu vystupuje z vody znovu člověk, ale teď v sobě nese nejvyšší, vše obsahující, přímo centrální bytost duchovního kosmu. Neboť od toho okamžiku začíná Boží syn zářit skrze Syna člověka. I Je to vyjádřeno především v tom, že od té chvíle jsou ve tváři této pozemské bytosti zřejmé nejčistší výrazy obdivu, lásky a svědomí, a tím se překrylo vše, co si člověk může představit ve spojení s lidskou tváří a jejími výrazovými možnostmi. Vyjádřit tuto proměnu umělecky bylo také úkolem spojeným I s vytvořením ústřední postavy sousoší. Poprvé v dějinách lidstva se stala v uměleckém díle viditelným pro všechny lidi nad-| smyslová skutečnost Krista sestupujícího z duchovního do pozemského světa, a to v postavě Reprezentanta lidstva.